

CERCETARE COMPARATIVĂ PRIVIND TINERETUL OCUPAT ÎN AGRICULTURĂ. ATRAGEREA ȘI STABILIZAREA TINERETULUI ÎN MEDIUL RURAL

dr. Emilian M. Dobrescu

Tineretul ocupat în agricultura românească reprezintă, teoretic, forța dinamică, aptă de a revigora satul românesc actual. Dar, pământul nu reprezintă actualmente o preocupare pentru tineretul rural. Faptul acesta este demonstrat de rezultatele unor studii și cercetări recente, precum și de statisticile actuale.

În 1992, 46% din totalul populației țării noastre locuia în rural. Din populația rurală 35% era reprezentată de țărani activi, iar 21% de tinerii între 15 și 29 de ani. Această categorie de tineri reprezintă obiectul studiului de față.

Județele cu cel mai mare procent al populației rurale din total populație sunt: Giurgiu (70%), Dâmbovița (69%), Teleorman (66%), iar cel mai mic procent, Sectorul Agricol Ilfov (11%), Brașov (24%), Hunedoara (25%) și Constanța (27%).

Principalele procese demografice sunt mai defavorizate în mediul rural față de urban (în 1991):

- natalitatea: 12,9 la mia de locuitori în rural, față de 11,0 în urban;
- mortalitatea: 13,9 față de 8,2 la mie;
- nupțialitatea: 7,5 în rural, față de 8,3 căsătorii la mia de locuitori în urban;
- divorțialitatea este singurul fenomen pozitiv în rural față de urban: 0,82 față de 2,1 divorțuri la mia de locuitori;
- cei mai mulți tineri în rural sunt localizați în: Sectorul Agricol Ilfov și Prahova (24%), Bacău, Constanța și Iași (23%), iar cei mai puțini în Teleorman și Dolj (17%).

Cei mai mulți tineri activi neocupați sunt în județele: Tulcea (28%), Ialomița (27%) și Suceava, Neamț, Sălaj (26%), iar cei mai puțini în Timiș, Vrancea (câte 14%) și Brăila (9%).

Caracteristica generală o reprezintă manifestarea unui proces permanent în acești ultimi ani, de deteriorare a mediului rural. Astfel, numărul așezărilor rurale a scăzut (de la 2706 comune în 1977, la 2688 în 1992), populația rurală tânără (între 15-29 de ani) reprezenta 28,8% în 1977 față de 21,4% în 1992, iar numărul mediu de membri/gospodărie era de 3,5 în 1977, respectiv 3,2 în 1992. La aceasta se adaugă slaba implementare a serviciilor sociale (un medic la 900 locuitori; 25 posturi telefonice la 1000 locuitori), slabele dotări infrastructurale: 12,5% din localitățile rurale nu dispun de electricitate; 23% nu sunt alimentate cu apă potabilă; 80,5% din localitățile rurale nu au rețea de canalizare publică. Principalele dotări existente ale gospodăriei rurale sunt încă podul, magazia, pivnița și grajdul, iar principalele dotări dorite sunt cele de nivel urban: apă curentă, telefon, WC, încălzire centrală sau cu gaze. În prezent, majoritatea tinerilor, ca și majoritatea locuitorilor din mediul rural își fac aprovizionarea din mediul urban.

Principalele caracteristici referitoare la tinerii din rural sunt: 25% au între 15-18 ani, 45% între 19-24 ani, iar 30% între 25-29 ani. Două treimi din ei (67%) sunt necăsătoriți, doar 28% ar dori să lucreze și să locuiască în rural, iar locuința să fie ocupată dacă s-ar putea de o singură generație (48% doresc acest lucru) și nu de trei generații, cum se întâmplă în prezent (la 77% din populația anchetată).

Dintre tineri 50% sunt activi ocupați (numai 2,5% sunt ocupați în agricultură), 35% urmează diferite școli, în majoritate cu profil neagricol, iar 15% sunt activi neocupați.

În ceea ce privește înzestrarea tinerilor cu pământ, 78% nu au pământ, 7% urmează să-l

primească, iar 15% au primit pământ, de regulă suprafețe mici, insuficiente pentru obținerea unor venituri care să acopere ritmul de creștere al costului vieții.

Membrii familiei, din care fac parte și tinerii au primit pământ în felul următor: 59% părinții, 20% bunicii, 18% nu au pământ deloc, nu doresc să cumpere, nu s-au gândit încă la acest aspect, iar 3% au primit alte rude. Pământul primit este lucrat 44% în familie, iar 31% a fost dat la asociație, 11% în parte, 7% la IAS, 8% alte situații. 65% îl lucrează cu mijloace manuale, 17% cu mijloace me-

canice, iar 18% în ambele situații.

Doar 20% din tineri doresc să cumpere pământ, 14% nu doresc, iar 66% nu s-au gândit încă la această problemă. Dintre cei care doresc să cumpere pământ, 47% nu au pământ deloc, 21% urmează să-l primească, iar 32% au pământ. 49% din tinerii care au pământ vor să-l dea unei asociații, 14% doresc să-l lucreze cu familia, iar 37% nu s-au gândit încă la modul de folosire a lui. În viitorul apropiat 54% din tineri ar dori să lucreze pământul cu mijloace manuale și 46% cu mijloace mecanice.

Experiențe din alte țări privind sistemele de stabilizare a tineretului în agricultură și în mediul rural

A. Uniunea Europeană acordă o deosebită atenție problemelor agricole. Jumătate din bugetul comunitar serveste anual pentru realizarea politicii agricole comune (PAC). Rândamentul superior al PAC (de 3-4 ori mai mare decât în estul european) este obținut cu doar 6,3% din populația activă a țărilor membre.

Conform "Graphagri - CEE 1993", exploatațiile agricole comunitare erau grupate astfel, după dimensiunea la hectar:

sub 5 ha	60%
între 5-50 ha	34%
între 51-100 ha	4%
peste 100 ha	2%

Din totalul suprafeței agricole, 64% este proprietate privată, 33% fiind arendată și respectiv 3% închiriată de statele membre unor persoane juridice sau fizice.

Se acordă o atenție deosebită promovării tehnicilor și tehnologiilor agricole moderne, precum și creșterii viabilității fermei familiale.

O caracteristică importantă a persoanelor care desfășoară activități în exploatațiile agricole familiale o constituie existența unei a doua sau chiar a treia calificări a persoanelor respective într-o meserie ce poate fi practică în rural. Tinerii subscriu și ei acestei caracteristici predominante.

Prin politici sociale adecvate, Uniunea Europeană urmărește creșterea veniturilor

populației rurale, ridicarea nivelului general de pregătire al acestora și modernizarea permanentă a spațiului rural.

Pe principalele țări ale Uniunii Europene, situația se prezintă astfel:

1. În Germania, tânărul care dorește să-și organizeze o fermă (exploatație familială) proprie primește la început din partea statului un ajutor de 23.500 DM, iar băncile îi pot acorda împrumuturi nerambursabile până la 300.000 DM, sau împrumuturi rambursabile cu 1% dobândă anuală (!!!). Cei care au pământ pot contracta împrumuturi cu 8% dobândă anuală, din care statul suportă jumătate. Un sistem de asigurări foarte stimulent îl cointereesează permanent pe tânăr. "În fermă lucrează permanent patru membri ai familiei și un salariat. Din familie, lucrează efectiv la muncile agricole numai tata, cei doi fii și salariatul, mama ocupându-se de menaj și comercializarea produselor proprii, desfăcute printr-un mini magazin comercial.

Conducerea fermei este încredințată fiului mijlociu și nu celui mare cum se face de regulă, hotărârea fiind luată de părinți, cu acceptul celui destinat legal să succedă conducerii exploatației (apud Dumitru Constantin, 1993, p. 52).

2. În Franța exploatațiile agricole sub 5 ha reprezintă 27%, iar cele între 5-50 ha, 56% din total; 17% din exploatații au peste 50 ha.

După cum conchide Lesiția Zahiu (1992), "această structură este o alegere socială, politică și economică în favoarea stabilității rurale".

Tineretul este atras în agricultură prin intermediul unui sistem de credit stimulat. Progresul tehnic este stimulat să pătrundă masiv în exploatațile familiale întemeiate cu precădere de tineri.

Producția agricolă este dirijată printr-un mecanism specific constituit din Fondurile de Reglare a Pietelor Agricole (FORMA) și oficii specializate care ajustează cererea și oferta reglând prețurile și garantând venituri stabile lucrătorilor agricoli, inclusiv tinerilor.

3. În Spania, 60% din exploatații au sub 5 ha, iar 34% între 5 și 50 ha. Tinerilor le sunt acordate facilități pentru obținerea de credite în vederea înzestrării exploatațiilor agricole proprii. Ministerul Agriculturii încheie "acorduri de integrare progresivă" în exploatații agricole a persoanelor până la 35 de ani.

Încă din 1981 a fost votată în parlament o lege care stabilește statutul exploatațiilor agricole familiale, inclusiv ale tinerilor care: a) sunt scutiți de unele impozite; b) primesc cu prioritate terenuri pentru înființarea sau completarea exploatațiilor agricole; c) au acces la calificare gratuită; d) primesc ajutoare bănești pentru cumpărarea de locuințe, animale, semințe, instalații, echipamente, mașini etc.

4. În Olanda suprafața medie a exploatației agricole este de cca 7 ha. 32% din exploatații au sub 5 ha, iar 63% între 5-50 ha.

Programul "special de cercetare științifică, propagandă și învățământ" reactualizat periodic, cuprinde o serie de măsuri privind încurajarea de către guvern a familiilor tinere de agricultori, ridicarea gradului de profesionalism a acestora, folosirea unor tehnici și tehnologii moderne în gospodăriile rurale.

5. În Danemarca 3% din exploatații au sub 5 ha și 78% între 5-50 ha. Legea exploatațiilor agricole stimulează atât exploatațiile cu timp parțial, cât și pe cele cu timp întreg de muncă, iar pentru ambele categorii, în mod special, pe cele întemeiate de tineri.

B. Țările central și est europene se confruntă cu o intensă criză agricolă care zguduie tranziția lor la o societate bazată pe principiile economiei de piață.

6. În Ungaria, mai multe inițiative legislative au fost promovate în parlament pentru atragerea populației în mediu rural și reducerea dobânzilor la creditele bancare acordate agricultorilor tineri.

7. În Bulgaria a fost adoptată în 1991, Legea privind proprietatea și utilizarea terenurilor agricole care, la art.21 prevede acordarea pământului cu prioritate agricultorilor fără pământ, celor ale căror terenuri au fost etatizate, specialiștilor agricoli și familiilor de tineri.

C. Țări extra-europene, a căror experiență este singulară prin specific și preocupări:

8. În China tranziția spre economia de piață a început în agricultură, încă din anii 1978-1979, prin oferirea unor terenuri în arendă țăranilor, inclusiv celor tineri (20-35 ani) pentru o perioadă de timp de 50-100 de ani (!) și liberalizarea treptată și controlată a prețurilor. O parte din producția agricolă este preluată de stat la prețuri fixe, restul se vinde pe piața liberă.

Strategia urmată a fost de dezvoltare a agriculturii prin stimularea veniturilor și a consumului. De 17 ani strategia aceasta asigură dezvoltarea economică neîntreruptă a țării într-un ritm mediu anual de 8-9%, chiar 12-13% în ultimii ani! Fiecare conducere locală a fost încurajată să realizeze pe cont propriu aprovizionarea alimentară a populației din zona respectivă.

Un spor însemnat în economia socialistă de piață chineză l-a adus întreprinderea rurală în care se desfășoară activități neagricole și în care lucrează cu spor alături de vârstnici și tineri.

Ponderele producției întreprinderilor rurale neagricole reprezenta din producția agricolă 31,1% în 1980; 51,6% în 1991 și 69,5% în 1992...Încă din 1986 - 1990 aceste întreprinderi asigurau - din producția națională: 33,1% la cărbune; 28,4% la ciment; 39,4% la hârtie și carton; 60% la confecții; 80% la unelte agricole, (...); 90% la cărămizi

și țigă (...), iar din întregul export al Chinei: 45% (apud Nicolae Belii, p. 36-37).

9. În SUA, guvernul continuă să subvenționeze fermele mici și mijlocii, în special pentru producția de cereale și bumbac, nivelul subvenției fiind de cca 24.000 \$/an.

Doar 10% din populația rurală lucrează în agricultură, de cele mai multe ori unul din membrii familiei lucrând în afara fermei proprii.

Încă din 1985 Congresul american a votat Food Security Act. Din cele 15 programe federale de asistență alimentară destinate populației cu venituri scăzute și tinerilor cităm:

- programul de bonuri alimentare de care beneficiază în primul rând copiii;
- programul pentru acordarea gratuită a mesei de prânz în școlile naționale (include 59% din totalul copiilor americani de vârstă școlară);
- programul pentru acordarea gratuită a micului dejun (cuprinde 15% din copiii de vârstă școlară);
- programul alimentară suplimentară special pentru femei și copii (acordă tot gratuit suplimentări ale dietei respectivelor categorii de populație);
- programele de dezvoltare economică a comunităților rurale care urmăresc dotarea acestora cu serviciile moderne necesare;
- programele pentru gestionarea ecologică a resurselor naturale din mediul rural.

Menționăm că fiecare program se restructurează anual în funcție de obiectivele urmărite. O caracteristică importantă este aceea că investițiile federale urmăresc cu precădere sprijinirea fermei familiale și stabilirea tinerilor în mediul rural, mediu care se aseamănă în dotări, facilități și servicii, cu cel urban.

D. Țări în curs de dezvoltare în care cea mai mare parte a populației trăiește în zone rurale (de exemplu, 80% din populația țărilor zonei Asiei - Pacific este grupată în mediul rural, unde o mare parte din tineret nu beneficiază de nici o organizare sau formare profesională). Tinerii sunt mult mai numeroși în aceste regiuni decât în zonele industrializate

(de exemplu în America Latină, 65% din populația sub 25 de ani trăiește în zone rurale; cifrele sunt mai ridicate pentru o mare parte a Africii). Caracteristic pentru zonele rurale subdezvoltate este migrația masivă a populației spre zonele urbane datorită vulnerabilității structurilor economice.

10. În Republica Centraficană a fost pus la punct încă de acum 10 ani un proiect vizând reducerea numărului de tineri care migrează spre orașe. Tehnicile agricole sunt în curs de modernizare pentru a crește producția vegetală și animală. Tinerii lucrători și artizani agricoli din zonele rurale primesc o pregătire care le permite ameliorarea comercializării produselor agricole și ridicarea nivelului lor de viață.

11. Sub aceleași auspicii, Egiptul extinde cultura terenurilor deșertice și amenajează noi zone de populare, în care tineretul este încurajat să se instaleze. Guvernul egiptean își propune să crească numărul industriilor locale și să creeze o infrastructură pentru a limita plecarea tinerilor spre orașe și a-i încuraja să devină agricultori.

12. Guvernul din Republica Malawi încearcă să-i facă pe tineri să participe la toate stadiile dezvoltării agricole. Tinerii din Malawi primesc o pregătire care constituie o veritabilă inovație pentru zonele rurale, participând la activitățile tradiționale rurale și agrare.

Într-un număr de țări africane funcționează cluburi ale tinerilor agricultori, unde aceștia dețin o specializare care îi apropie de structurile agricole actuale.

13. În anii '70 în Benin, cca. 2000 tineri agricultori participau la activitatea cluburilor de tineri rurali. Aceste cluburi au fost constituite pe principiile cooperativelor de miniproducție agrară, de dimensiuni modeste, dar cu o activitate diversificată, putând fi considerate ca proiecte experimentale pentru ansamblul statelor africane.

14. Alte țări africane au încercat să substituie acestor cluburi de formare rurală o școlarizare oficială propriu-zisă. Se poate cita în acest sens exemplul unui program din Burkina Faso care asigură o instrucție primară în

agricultură pe timp de trei ani unor tineri care au împlinit vârsta de 14 ani.

Majoritatea statelor asiatice au adoptat un ansamblu de măsuri pentru a ameliora condițiile de viață și de muncă pentru tinerii din zonele rurale.

15. În Indonezia aceste măsuri au fost exprimate în cadrul mișcării *Sanvodaya* care regândește valorile umane pe principiile budismului. Tineretul reprezintă direcția principală în care se acționează. Există cca. 120 centre rurale "de trezire" numite *Gramodayos* care deservesc fiecare în parte 20-30 sate din împrejurimi. Tinerii satului primesc o pregătire prin care achiziționează competențe, practice și profesionale, necesare în lumea satului.

16. Nepalul posedă un comitet de coordonare a activităților tinerilor din cele 321 cluburi naționale. Acest comitet urmărește promovarea în rândul tineretului a unor activități de planificare familială, conservare a mediului, consiliere juridică etc.

În cea mai mare parte a țărilor din America Latină și Caraibe nu există nici o politică guvernamentală în ceea ce privește tineretul rural. Nu este definit locul tineretului în sistemul instituțional și nici responsabilitatea unor agenții sau organizații care să se ocupe de aceste probleme.

17 În România, încă din 1831, în lucrarea *Osebite băgări de seamă asupra plugăriei, îmbogățirii satului de vite și regulației clădirii și a lăcașurilor*, Nicolae Filipescu a propus un program de organizare agricolă pentru tinerii din stările de jos, din toate județele, spre a învăța *desăvârșit acest meșteșug* (apud acad. David Davidescu, 1994, p.477-479). După 1835, în Muntenia s-au înființat școli sătești în care să se învețe *lucrul pământului și iconomia casnică, care după numai patru ani aveau 330 mii școlari (idem).*

În agricultura românească actuală cei 6,2 mil. proprietari individuali dețin 12 mil. ha de pământ care este lucrat de cca 3,5 mil. persoane active, ce reprezintă cca 30-35% din forța de muncă a țării. În ultimii patru ani populația ocupată în agricultură a crescut în

țara noastră cu cca. o jumătate de milion de persoane, ceea ce reprezintă un fenomen atipic pentru țările dezvoltate cu economie de piață (Marin Popescu, 1995).

În România distribuția pe grupe de vârstă a tineretului rural se prezintă astfel:

între 15-18 ani	25%
19-24 ani	30%
25-29 ani	45%

67% sunt necăsătoriți iar 30% căsătoriți (3% divorțați, văduvi).

Distribuția profesională a tineretului rural este, după Mihai Merfea (1995), următoarea: 8% - muncitori agricoli; 25% - muncitori în industrie; 17% - învățători, profesori, preoți; 13% - ingineri, medici, tehnicieni, în activități agricole; 8% - ingineri în activități neagricole; 13% - funcționari publici; 16% - alte profesii (liberi întreprinzători, militari etc.). Șomerii reprezintă în medie 8-12% din tineretul rural.

Conform unei cercetări efectuate în anul 1993 în comunele Roșeți, jud. Călărași și Gropnița, jud. Iași s-a constatat că șomajul în mediul rural se manifestă mai puternic la persoanele de sex masculin (între 68-75% din bărbații comunelor respective), precum și la tinerii sub 25 de ani (cca. 56% sunt șomeri). Între 47-62% din șomeri au 10-12 clase și diferite calificări profesionale, ceea ce reprezintă o situație paradoxală pentru țara noastră, ilustrată tipic în cele două comune cercetate; cei mai mulți șomeri tineri provin din domeniul industrial a cărui activitate s-a restrâns mult în ultimii ani.

Tot în ultimii ani numărul liceelor agricole s-a redus cu 21 (în prezent funcționând 129 licee agricole), iar numărul elevilor școlarizați s-a redus și el de șase ori (!!!), consecințele acestei stări de fapt urmând să apară.

Fenomenul controversat al privatizării caracterizează și el situația actuală a mediului rural - agrar: numai 6% din totalul pe economie îl reprezintă întreprinderile private mici și mijlocii din sectorul agricol. Dintre acestea marea majoritate (93%) au până la nouă salariați și restul (7%) peste zece salariați. În întreprinderile cu peste zece salariați se obține însă 99% din cifra de afaceri înregist-

trată de întreprinderile mici și mijlocii în agricultură, care nu reprezintă decât 3% din totalul pe economie. Precaritatea condițiilor de viață din mediul rural nu-i stimulează sufi-

cient pe tineri să se stabilească aici, doar o treime din ei doresc să locuiască în continuare în rural, o treime în urban, o treime fiind încă nedecisi.

Fundamentarea și propunerea unor sisteme și modalități de atragere și stabilizare a tineretului în agricultură și în mediul rural

I. Principii:

1. demonopolizarea structurilor statale
2. modernizarea structurilor și infrastructurilor agricole în plan economic, tehnic, organizatoric și social
3. dezvoltarea exploatațiilor familiale bazate pe proprietatea privată
4. susținerea și încurajarea de către stat a proprietarilor de exploatații agricole
5. valorificarea a tot ceea ce a fost și este pozitiv în cooperarea agricolă
6. dezvoltarea și stimularea unor activități neagricole în mediul rural
7. includerea tuturor acestor propuneri într-o politică agrară a României, clară și susținută de legi și decrete adecvate
8. înființarea unei Agenții pentru Dezvoltare și Amenajare Rurală

II. Modalități directe:

1. împrumutarea sau concesiunea unor suprafețe de teren agricol disponibile, familiilor tinere, care au pregătirea necesară în domeniul agrar; acordarea de terenuri agricole tinerilor care doresc să formeze asociații
2. acordarea de ajutor de către stat pentru procurarea de: semințe, inventar agricol, îngrășăminte
3. vânzarea către stat în condiții avantajoase a producției agricole
4. promovarea unui sistem de asigurări stimulative (seceta să constituie un factor de risc pentru asigurare, de asemenea, decesul unor animale datorat molimelor, dispariția animalelor de la pășune)
5. dezvoltarea și diversificarea întreprinderilor mici și mijlocii, neagricole, în sectorul rural

6. reglarea volumului producției agricole și al desfacerilor printr-un mecanism economico-financiar suplu și adaptabil permanent (aplicarea unei politici de subvenționare adecvate)
7. aplicarea unui sistem de protecție economică și socială constând în: acordarea de credite cu dobânzi mici, scutirea de impozite pe o perioadă determinată (5-10 ani de exemplu) sau pentru anumite produse (lapte, brânză, unt, carne etc.)
8. dezvoltarea serviciilor pentru agricultură și a unor activități:

- de prelucrare a produselor agricole (legume, fructe, carne, lapte etc.)
- meșteșugărești și artizanale
- de recoltare a plantelor medicinale și fructelor de pădure.

III. Modalități indirecte:

1. ridicarea nivelului de instruire a tinerilor, lărgirea orizontului lor cultural; acordarea unor facilități pentru instrucție și educație
2. atragerea în activități neagricole a tinerilor casnice
3. crearea de locuri de muncă în sectoarele neagricole (de exemplu în agroturismul montan)
4. sprijin acordat de către stat pentru instalarea tinerilor (familiilor tinere) în gospodăriile rurale moderne (înzestrate cu dotări urbane: canalizare, condiții de încălzire, telefon etc.)
5. crearea în mediul rural a unor sectoare moderne de servicii, cu dotări tehnico-edilitare de tip urban
6. petrecerea cât mai plăcută a timpului liber (înființarea unor cluburi și discoteci cu programe adecvate tinerilor)

Referiri bibliografice

- *** - *Anuarul Statistic al României, București, Comisia Națională de Statistică, 1994*
- Balint, Dionisie - *Tineretul, factor al modernizării rurale, București, Editura Politică, 1980, p. 116*
- Belli, Nicolae - *Economia de piață în China - un nou model de dezvoltare, în: Probleme economice - săptămânal de informare economică, București, Centrul de Informare și Documentare Economică, nr.10-11/1995*
- *** - *Cartea albă a întreprinderilor mici și mijlocii, Oficiul de analiză juridică și economică a Fundației CRIMM, 1995*
- Constantin, Dumitru - *Aspecte din agricultura Germaniei, București, Editura tehnică-agricolă a Ministerului Agriculturii și Alimentației, 1993*
- Davidescu, David, acad., sub red. - *Istoria Științelor în România - Științele agricole, București, Editura Academiei, 1994*
- Merfea, Mihai - *Satul românesc - studiu sociologic realizat de Filiala Bacău a Universității "Spiru Haret", în: Opinia națională nr.93 și 95/8 respectiv 22 mai 1995*
- Parpală, Oprea - *Tăranul român "ante portas" Uniunii Europene în: Tribuna economică 13 iunie 1995*
- Popescu, Marin - *Performanță și competitivitate în agricultură, în: Opinia națională, nr. 97/5 iunie 1995*
- Sima, Elena - *Exploatațiile agricole familiale în Uniunea Europeană, în: Tribuna economică, nr. 34-36/septembrie 1995*
- *** - *Spațiul rural: inerții și noi dinamici, București, Centrul de Informare și Documentare Economică, 1994*
- Zahiu, Letiția - *Agricultura mondială și mecanismele pieței, București, Editura Arta Grafică, 1992*